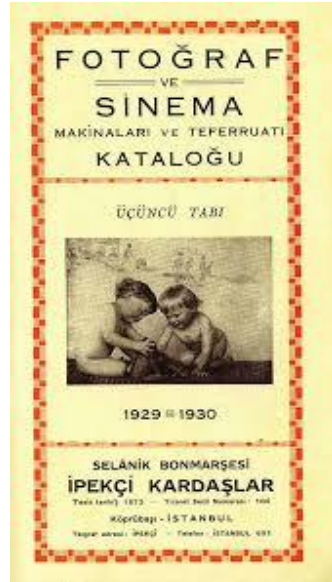

BİR DÖNEMİ UNSURLARINA AYIRMAK

3 – İPEKÇİLER

İlker Mutlu

İpekçi Ailesi 1922 itibarıyla önce sinema salonu işletmeciliği, sonra film ithalat ve dağıtımını ve nihayet film yapımıcılığı ve dublaj alanındaki girişimleriyle Türkiye’de film endüstrisi için öncü adımlar atarlar. **İpekçiler**, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul’a göçmeden önce Selanik’te ipek ticaretiyle uğraşmaktaydı. Önce 1893’te yedi kardeşin en büyüğü **Kani Bey** İstanbul’a gelip Kapalıçarşı’da İpekçi Kani Kumaş Mağazası’nı açar. Diğer kardeşler de onu izler ama aile ipek ticaretinin dışına taşmakta gecikmez ve Eminönü’nde çeşitli ürünlerin satıldığı Selanik Bonmarşesi’ni hayata geçirirler. **Muhsin Ertuğrul**, anılarında, film malzemesi almak için bu mağazaya gidildiğinden bahseder.

Salon İşletmeciliğine Geçiş

İpekçiler'in sinemamızdaki maceraları, 1922'de sinema salonu işletmeye karar vermeleriyle başlar. **Muhsin Ertuğrul**'un **İpekçiler**'den aldığı ekipmanla çektiği **İstanbul'da Bir Facia-i Aşk**, çok iş yapan bir film olur ve ailenin dikkatini bu sektöre yöneltir. Bu yönelimin bir sebebi de **İsmail İpekçi**'nin Galatasaray Lisesi mezunu olması ve Berlin'de ticaret okurken sinemayla tanışıp bu işe sevdalanan oğlu **İhsan İpekçi**'nin ısrarlarıdır. Neticede aile, 1923'te açılan meşhur Elhamra Sineması (Cine Alhambra) ile sinema salonu işletmeye başlar. İşler iyi gidince de yine İstanbul'da Serkildoryan binasının arkasındaki buz pateni salonunun yerine Melek Sineması'nı açıp hemen ardından onun bitişiğindeki Opera Sineması'nın işletmeciliğini alır. Sonra İzmir'deki Milli Kütüphane sinemasını Elhamra Sarayı'na çevirerek bir nevi zincir oluştururlar.

İsmail Cem'in babası İhsan İpekçi, Nazım Hikmet'in yanında görülüyor.

Bu işte yenilikçi olmaya, dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmeye özen gösterirler. Nerede bir teknolojik yenilik çıksa onu salonlarına taşırlar. Sessiz sinema dönemi boyunca salonlarında, aralarda çalmaları için orkestralar çalıştırırlar. Bu girişimler onları rakiplerinden hep önde tutar. Sinemaya sesin gelişimiyle birlikte sesli sinemaya geçiş de onları sarsmaz. Opera Sineması'nda RCA Photophone'un, Elhamra ve Melek sinemalarında ise Western Electric'in sesli film gösterim düzeneklerini kurarlar. **İpekçiler**, seyircilerine salonlarında yaşayacakları seyir keyfinin Avrupa ya da Amerika'dakilerden farksız olacağını taahhüt eder, buna destek olarak da sansasyonel galalar düzenlerler. Örneğin, ünlü Fransız aktrist **Marie Bell**'in filmi **Aşk Geceleri**'ni (La nuit est à nous, Carl Froelich ve Henry Roussel, 1930) Elhamra'da gösterirken, oyuncuyu İstanbul'daki galaya getirtirler.

İşletmeciliğe getirdikleri bir başka yenilik de seyirciyi aktif olmaya özendirmek olur. Mesela bir filmin Almanca versiyonunu bir salonlarında, Fransızca versiyonunu bir diğerinde göstererek seyirciye hangisini beğendiklerini belirtecekleri bir anket dağıtırlar ve bu anketleri dolduran seyirciler arasında yapacakları çekilişle seyircilere çeşitli ödüller vermeyi vaat ederler.

İpekçiler, sesli filmin Türkiye'deki ilk yıllarında orijinal dillerde gösterilen filmlerin seyirciler için bir engel oluşturduğunu fark eder ve buna çare ararlar. Örneğin sesli filme geçişle sayıları artan müzikallerdeki şarkı sözlerinin çevirisini seyircilere dağıtırlar. İlk Türkçe altyazı uygulamasını başlatırlar ve nihayet 1933'te kendilerine ait İpek Film Stüdyosu bünyesinde dublaj işine girerler.

Yapımcılık

Aile, 1930'ların başında Amerikan Paramount ve Alman UFA'nın mümessili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru bunlara MGM, Fox ve Columbia da eklenir. Bu sayede pek çok sinema salonunu kendilerine bağlarlar. Sektörde bir nevi tekel haline gelmişlerdir artık. 1928'de İpek Film'i kurup film yapımına da girerler. **İpekçi Ailesi**, film endüstrisinin üretim, dağıtım ve gösterim alanlarının bütününde yaptıkları girişim ve faaliyetleri kuvvetlendikçe alana başka aktörlerin girmesinin önünde bir engele de dönüşür. 1930'ların sonunda **İpekçiler**'in rakibi Ha-Ka Film'den ayrılıp kendi hesabına film çekmek isteyecek olan yönetmen **Faruk Kenç**, stüdyolarını kiralamak için onlara gittiğinde "Biz düşmanımıza silahımızı vermeyiz" yanıtını alır. **İpekçiler**, ilk filmlerini yönetmesi için **Muhsin Ertuğrul**'un kapısını çalar ve ondan daha önce Darülbedayi'de başarıyla sergilenen **Ankara Postası**'nı (1929) filme almasını isterler. Film, Kurtuluş Savaşı'nı konu edinmekte ve beş yıldır yurtda film çekilmemesinden dolayı yerli sinemaya hasret seyircinin de ilgisini talep etmektedir. Gerçekten de filmi yalnızca İstanbul'da iki gün içinde 15 bin kişi izler. Bu başarıdan cesaretlenip **Kaçakçılar**'ı programa alırlar. İşin reklam yönünde ustalaşan **İpekçiler**, o yılın güzellik yarışması birincisi **Feriha Tevfik**'i başrole taşırlar. Bu durum, daha sonra sinemamızda bir gelenek halini alır ve neredeyse her güzellik kraliçesi kısa sürede sinemaya geçer.

Kaçakçılar setinde yaşanan feci bir kaza nedeniyle film yarım kalır: Kasım 1929'daki kovalamaca sahnelerinin çekimi esnasında **Talat Artemel**'in kullandığı

otomobil yoldan çıkınca oyuncuların **Arşak Karakaş** ölür ve **Sait Köknar**'ın da yüzü parçalanır. Bu kaza, filmin çekimlerini durdursa da İpek Film'i film yapmaktan alıkoymaz.

Sesli Film Sinemamızda

Dünya sinemasındaki gelişmeleri yakından takip eden **İpekçiler**'in sesli filme geçiş yapmaları kaçınılmazdır. Bu alandaki ilk girişimlerinde yine hayli ses getirecek bir yol izleyip uluslararası ve oldukça büyük bir prodüksiyon tasarlarlar: **İstanbul Sokaklarında** (Muhsin Ertuğrul, 1931). Filmde **Talat Artamel** ve **Semiha Berksoy**'a Mısır'dan **Azize Emir**, Yunanistan'dan **Periklis Gavrilidis** eşlik eder. Hedefte uluslararası bir seyirci vardır. Mısır, Yunanistan ve Türkiye'deki dış çekimlerin ardından sesli olacak iç çekimleri yapmak için ekip ve oyuncular Paris'e gidip, iç sahneleri orada çekerler. Tüm aşamalar basına takip ettirilir ve filme duyulan ilgi çoğaldıkça çoğalır. 60 bin liraya çıkan bol şarkılı film, yalnızca Türkiye'de değil, bütün Balkan ülkelerinde, Varşova, Mısır ve Yunanistan'da da ilgiyle karşılanır. Filmi yalnızca Atina'da bir haftada 6 bin kişi izler.

Solda: İpek Film Stüdyosu

Sağda: *İstanbul Sokaklarında*'nın çekimlerinden bir kare

Bununla beraber, **İstanbul Sokaklarında** hayli maliyetlidir ve Paris'te sürekli olarak bir stüdyo kiralamakla baş edilemeyeceğini gören **İpekçiler**, Nişantaşı'ndaki büyük bir ekmek fabrikasını kiralayarak burada Türkiye'de sesli çekim yapacakları bir stüdyo kurarlar. 1932'de kurulan stüdyonun ilk işi, bir Kurtuluş Savaşı filmi olan **Bir Millet Uyanıyor**'dur (Muhsin Ertuğrul, 1932). Bu

stüdyoda operetler de çekilir, yurtdışından getirilen filmlerin dublajı da yapılır. İşler o denli dallanıp budaklanır ki 1934'te film dağıtımı ve gösterimi işlerini iki ayrı şirket üzerinden yürütme kararı alırlar. Bunun için FİTAŞ ve SİNTAŞ kurulur.

*Solda: İpek Film Stüdyosunda bir dublaj çalışması
Sağda: Bir Millet Uyanıyor'un çekimlerinden bir kare*

İş Bankası'na ödemek zorunda oldukları 80-90 bin liralık borç nedeniyle 1937'de **İpekçiler** maddi krize girer ve sektörde gerilemeye başlarlar. Ancak İş Bankası iştiraklerinden Türk Tecim Anonim Sosyete, FİTAŞ'a ortak olunca finansal açıdan rahatlarlar. 1938'de bilet fiyatları üzerindeki vergilerin %33'ten %10'a inmesiyle rahat bir nefes alıp tekrar film yapmaya başlarlar. Ancak 1942'deki Varlık Vergisi bellerini bükür. Artık 1930'lardaki parlak günler geride kalmıştır. İlk kuşak ölünce şirketler kalabalık varislere dağılır ve zamanla el değiştirir. 1976'da Yeni Melek ve Yeni Sinema'nın **Has Ailesi**'ne geçmesiyle aile sinema dünyasından silinir.

İpekçilerden Kalan

İpekçi Kardeşler, Türk sinemasında yapım, dağıtım ve gösterim alanlarının dikey bütünleşmesini sağlayan ilk firmadır. Böyle tekelleşmeler, Hollywood'u hem ülkede hem de dünyada hâkim kılan olgulardır. 1920'lerde Amerika'daki bazı film şirketleri, uygulanan bu sistemle üretilen filmin seyirciyle buluşmasını garanti altına almakta ve bu şekilde oluşturulan güçlü ekonomi de bunu yapan şirketleri devleştirmektedir. Tekellerin farklı zincirlerdeki salonlara uyguladıkları baskı neticesinde tüm filmlerin toplu satışı gibi bir uygulama oluşur ve nitelikli yapımların yanı sıra piyasaya pek çok niteliksiz yapım yayılır. Bu esnada kendileri

dışındaki yapımcıların üretimleri de sekteye uğrar. Bağımsız sinemacıların böyle bir ortamda yaşama şansı yoktur.

Sonuç olarak **İpekçi Kardeşler**'in ilkin Selanik Bonmarşesi'nde kamera ve ham film satışı yaparak temas ettikleri sinema serüveni, önce sinema işletmeciliği ve film dağıtımını ile başlar. Sonrasında ise aile film yapımına başlar. Yenilikleri takip etmeleri ve girişimcilikleriyle özellikle 1930'lar boyunca sinema sektöründe artan bir etkiye sahip olur. Büyük sermayenin bu alana yeterli ilgiyi göstermemesi de önlerini açar. Ancak **İpekçiler**, bir aile şirketi olmanın ötesine geçip kurumsallaşma yoluna gitmedikleri için dağılırlar. İlk jenerasyonun ölümü sonrasında diğer aile bireyleri bu alandaki girişimleri sürdürmede yetersiz kalır. Kuşkusuz özellikle Varlık Vergisi de aileye büyük darbe indirmiştir. Her şeye rağmen, **İpekçiler**, Türkiye'de sinemanın gelişip şekillenmesinde imzasını atacak kadar güçlü ve etkili olmuştur.

Karım Beni Aldatırsa'daki bale ekibinin stüdyodaki provasından

Kaynakça

- Akçura, G. (1991). "Aile Boyu Sinema" (dizi yazı). *Hürriyet*: 20-27 Ekim 1991.
- Arslanbay, H. (1993). "Faruk Kenç ile Söyleşi". *Antrakt* 24: 25-27. (TSA.org.tr [[bağlantı](#)])
- Mutlu, İ. (yayıma hazırlanıyor). *Görünmeyen Adamın Peşinde*.
- Gökmen, M. (1989). *Başlangıçtan 1950'ye Kadar Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları*. Denetim Ajans Basımevi.
- Muhsin, E. (2007). *Benden Sonra Tufan Olmasın!: Anılar*. Remzi Kitabevi.
- Özön, N. (1968). *1895-1960 Türk Sineması Kronolojisi*. Bilgi Yayınevi.
- Özyılmaz, Ö. (2020). "Türkiye'de Sinemanın Öncü Girişimcileri: İpekçiler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* Cilt 18, Sayı 36: 699-712.